

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ДИСКУРС РОМАНУ
«ЧЕСТЬ» М. МОГИЛЯНСЬКОГО

Кваліфікаційна робота
студентки 5 курсу
заочної форми навчання
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська

мова

і література»
Коровки Анни Сергіївни

Науковий керівник:
Гноева Ніна Іванівна
кандидат філологічних наук,
доцент

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ РОМАНУ «ЧЕСТЬ» М. МОГИЛЯНСЬКОГО У КРИТИЦІ І ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ	6
1.1. Рецепція роману «Честь» М. Могилянського у критиці та літературознавстві	6
1.2. Інтелектуальний роман як жанр	14
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ДИСКУРС РОМАНУ «ЧЕСТЬ» М. МОГИЛЯНСЬКОГО	26
2.1. Проблема автентичного буття у романі «Честь» М. Могилянського	26
2.2. Модус честі у романі «Честь» М. Могилянського	37
Висновки до розділу 2	46
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	51

ВСТУП

Інтелектуальний роман в українській літературі міжвоєнного часу ХХ ст. не набув широкого розповсюдження. Щодо політичної ситуації, то важко переоцінити її вплив на розвиток української літератури. Міжвоєнний період характеризувався багатьма соціально-політичними труднощами, які негативно впливали на життя та творчість українських письменників. Заборона української мови та культури, репресії проти інтелігенції, знищення книг і періодичних видань – все це створювало перешкоди для розвитку вільної творчості та обміну ідеями з іншими країнами.

Ознаки інтелектуальної прози в українському красному письменстві добре стають відчутними у 20-і роки, зокрема у творчості В. Винниченка, В. Підмогильного, В. Петрова та невідомого для радянського читача М. Могилянського.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи пов'язана із тим, що інтелектуальний роман «Чість» М. Могилянського належить до найпарадоксальніших текстів із авторського доробку та одночасно втілює малодосліджені на сьогодні модули екзистенційного дискурсу, зокрема проблему автентичного буття та проблему честі. Цей твір був написаний у 1929 році, однак вперше опублікований тільки у 1990 році, адже ім'я Могилянського перебувало під забороною радянської влади протягом багатьох десятиліть.

Аналіз сучасного стану розробки теми роботи показав, що дослідження літературної спадщини М. Могилянського розпочалося практично одночасно із здобуттям незалежності України. До вивчення художніх та літературознавчих здобутків М. Могилянського вдавалися, зокрема, Н. Шумило [60], С. Кривенко [35-36], Ю. Ковалів [29-30], О. Зелік [24-25] тощо.

Також треба додати, що 2015 року у видавництві «Академія» видано книгу вибраних творів автора, де, зокрема, наявний і роман «Чість». Однак

для широких кіл читачів це ім'я досі залишається невідомим, жодний твір автора не внесено до шкільної програми з української літератури.

Не дивлячись на різноманітність робіт, присвячених дослідженню творчості М. Могилянського, проблема автентичності буття та модус честі в екзистенційному вимірі творчості автора розкрита лише частково.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано на кафедрі історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відповідно до тематичного плану її наукових досліджень: «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури IX—XXI століть».

Мета роботи – розкрити проблеми автентичності буття та модусу честі інтелектуального роману «Честь» М. Могилянського. Поставлена мета обумовлює виконання наступних **завдань**:

- подати рецепцію роману «Честь» М. Могилянського у критиці та літературознавстві;
- узагальнити інтелектуальний роман як жанр;
- розкрити проблему автентичного буття в межах екзистенціального дискурсу інтелектуального роману «Честь» М. Могилянського;
- проаналізувати модус честі у вказаному творі М. Могилянського.

Об'єктом даної роботи є інтелектуальний роман «Честь» М. Могилянського.

Предметом дослідження є екзистенціальний дискурс роману «Честь» М. Могилянського. Вирішення поставлених завдань зумовило вибір **методів дослідження**. Теоретико-методологічною основою роботи є праці Л. Гапонової, Н. Колошук, Ю. Ганошенка, С. Кривенка, присвячені жанровій природі інтелектуального роману, дослідженню творчості М. Могилянського. У роботі використано такі методи: біографічний, культурно-історичний, цілісного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів: досліджено проблему автентичного буття в межах екзистенціального дискурсу інтелектуального

роману «Честь» М. Могилянського; дістало подальшого розвитку дослідження модусу честі в однойменному романі М. Могилянського.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використанні в навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів на уроках української літератури. Результати дослідження можуть бути використані студентами-філологами у ході підготовки курсових та дипломних робіт, при виконанні індивідуальних дослідних завдань, у процесі розробки навчально-методичних матеріалів на педагогічній виробничій практиці тощо. Проаналізований фактичний матеріал становить певну цінність і для подальшого розв'язання актуальних проблем.

Апробація результатів роботи. Розділи кваліфікаційної роботи і повний текст роботи обговорювалися в науковому семінарі «Провідні мотиви і поетика української літератури ХХ століття».

Структура дослідження визначається його метою й завданнями. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг дослідження – 48 сторінок та 6 сторінок списку використаної літератури (60 позицій).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ РОМАНУ «ЧЕСТЬ» М. МОГИЛЯНСЬКОГО У КРИТИЦІ І ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

1.1. Рецепція роману «Честь» М. Могилянського у критиці та літературознавстві

На шляхах пізнання художнього світу мистецтва та культури звернення до творів красного письменства, особливо в їхніх вершинних здобутках, набуває підвищеної ваги з огляду на їхній вплив на самосвідомість як загальнонаціональну, так й індивідуально-особистісну. Вочевидь, саме із цих міркувань художні тексти дедалі частіше стають об'єктами дослідження в різних галузях знань – від філософії і психології до культурології, літературознавства і лінгвістики.

Науковиця Т. Біленко говорить, що «слово творчість так розмаїто вплетене в людське буття, що ми неспроможні тлумачити його в абстрагованому виокремленні, бо одночасно постає в уяві процес предметних трансформацій безпосереднього набутку, появи нового як наслідку чуттєвої діяльності і процес сприймання цього нового як тривання розпредметнення, для чого потрібна напружена активізація внутрішніх духовних потенцій суб'єкта» [6, с. 27]. Треба додати, що мається на увазі процес, названий «творчістю».

Також варто наголосити, що, на думку Т. Біленко, «процес створювання, творіння являє собою нестерпну роботу з віднайдення найбільш адекватного задуму слова, жесту, кольору, звуку, найбільш ефективної структури, організації, системи компонентів» [6, с. 27].

Постать Михайла Могилянського – українського письменника, публіциста, критика, літературознавця, перекладача - донедавна була невідома ні літературознавцям, ні тим більше широкому колу читачів. Адже

його творчість була усунута з літературного процесу України в 30-х роках минулого століття репресивними заходами тоталітарного режиму. Один із його найвідоміших творів – роман «Честь» – був опублікований вперше тільки у 1990 році на сторінках журналу «Вітчизна».

Насамперед варто вказати, що аналіз художніх творів в українському літературознавстві має значні традиції. У цілому науковець В. Марко [47] розмежовує поняття твір і текст. Текст ширше поняття, ніж твір. Якщо текст – це певна послідовність знаків, то твір має жанр, мету та низку інших особливостей.

Отже, художній твір – це низка компонентів, що мають безпосередній зв'язок та визначаються авторською метою. Автор моделює образи, моделює сюжет, використовує художні засоби.

Французький філософ, критик і теоретик семіотики ХХ століття Р. Барт у дослідженні «Від твору до тексту» говорить, що «твір є речовим фрагментом, що займає певну частину книжкового простору, у цілому функціонує як знак» [цит. за 47, с. 115–116]. Також філософ пояснює термін текст як «процес роботи, виробництва, результатом якого є твір; текст – «поле методологічних операцій», «породження і рух безлічі смислів»; текст виткано з «просторової багатовимірності значень» [цит. за 47, с. 115].

Бачимо, що художній твір та художній текст є першочерговими категоріями у розумінні творчості письменників, попри те, що дослідники до цього часу не дійшли згоди щодо точної ідентифікації цих термінів та визначення правильного співвідношення між ними.

В наш час розроблено низку підходів до аналізу художнього твору. Так, А. Ткаченко у книзі «Мистецтво слова» пояснює «аналіз є розщепленням явища на складники і покомпонентне їх дослідження. Літературний твір є такою функціональною рухомою системою зв'язків, де кожен елемент, взаємодіючи з іншими, переносить на них свою енергію, і навпаки [56, с. 147].

З «Енциклопедії українознавства» дізнаємося, що «Могилянський був активним членом конституційно-демократичної партії, співробітником її органу «Речь», «Украинского Вестника» та ін. З 1917 р. в Києві; у 1920-х і на поч. 1930-х рр. – керівник Комісії для складання Біографічного словника діячів України при УАН» [19, с. 1633].

Крім цього, йому належить авторство «праць з теорії літератури та з історії української літератури XIX–XX ст., літературно-критичні статті в українському журналі 1920-х рр.; був активним рецензентом «Нових видань» у журналах «Життя і Революція» і «Червоний Шлях» [19, с. 1633]. Крім роману «Честь», автор також написав оповідання «Сон», «Убивство», мемуари «В девяностые годы» та низку інших творів.

Ю. Ковалів окрему увагу зосереджує на скандальному гостросюжетному оповіданні «Вбивство», що не на жарт наполохає офіційну критику і панівну владу. Використовуючи прийом оніричного видіння, автор розіграв покарання зрадника національної ідеї: той, маючи європейське ім'я, мусив перед цілим світом піднести справу нашого пригнобленого і скривдженого народу» [30, с. 66].

Твори М. Могилянського, як і його творчість в цілому, поки мало вивчені українськими літературознавцями. Попри те, що роман «Честь» був написаний у 1929 році, вперше його опублікували тільки у 1990.

Розкриваючи історію роману «Честь», визначаючи його неординарність як літературного явища, Н. Шумило говорить про складнощі розвитку української літератури, про грікі парадокси часу, про штучні перешкоди національному розвитку української літератури. Зокрема, дослідниця визначає проблему затримки або навіть заборони друку творів письменників: «Злочинність цього факту очевидна, бо хто зна, як би відгукнувся цей твір у мистецьких явищах своєї доби, з'явився він своєчасно... Та й хіба тільки він, а «Вальдшнепи» М. Хвильового, а «Невеличка драма» В. Підмогильного, а «Чотири шаблі» Ю. Яновського, а «Доктор Серафікус» В. Домонтовича» [60, с. 86]. В цілому Н. Шумило говорить про велику кількість творів українських

авторів, серед яких і роман «Честь» Могилянського, які втрачені для тогочасного покоління, а стали доступними для широкої аудиторії тільки після здобуття Україною незалежності.

В незалежній Україні ім'я письменника та науковця поступово відроджується. Крім публікацій про нього, дисертацій та сторінок у підручниках, наукові кола організовують і спеціальні заходи, присвячені пам'яті Могилянського. Зокрема, 4 грудня 2013 р. в Інституті історії, етнології і правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка відбувся круглий стіл, присвячений 140-й річниці від дня народження Михайла Могилянського. Було слушно зауважено, що дослідження його доробку тільки триває, але разом із тим зауважено його неоціненний внесок у розвиток низки царин: «З легкої руки відомої дослідниці Наталі Шумило М. Могилянського називають «письменником честі»: боротьба за честь та гідність, за вільну людську індивідуальність та творчу свободу, за творення конституційної і правової держави визначала провідні магістралі його життєвого шляху» [20, с. 126].

Щодо дослідників його творчості, то варто згадати С. Кривенка, який у дисертаційному дослідженні та багатьох наукових статтях, присвячених творчості М. Могилянського, здійснює комплексне дослідження жанрової природи його творів, його літературної діяльності [36].

Крім того, С. Кривенко звертає увагу на активну громадську та суспільну роботу Могилянського протягом перших двох десятиліть ХХ століття. Так, він чимало зробив для розвитку рідного Чернігова, а згодом став помітною постаттю місцевого Товариства «Просвіта». Чимало років він товаришував із Б. Грінченко, а з М. Коцюбинським його пов'язувала не лише дружба, а й творчість, адже драматург неабияк вплинув на письменницький розвиток Могилянського. М. Коцюбинський неодноразово сприяв організації літературних вечорів, на яких були присутні В. Самійленко, М. Вороний, М. Вербицький, М. Жук, М. Могилянський, М. Лисенко, а також низка представників юних талантів.

«Особисте знайомство і плідна співпраця з такими майстрами художнього слова, як І. Франко, М. Коцюбинський, В. Гнатюк, В. Самійленко, М. Грушевський, В. Винниченко, про яких він залишив спогади, літературні розвідки та переклади, є важливим джерелом відомостей про них» [35, с. 112].

Саме тому українські дослідники у наш час аналізують літературознавчий хист М. Могилянського, який, зокрема, написав чимало критичних статей та цілих розвідок про М. Вербицького, В. Винниченка, М. Вороного, Л. Глібова, М. Драгоманова, В. Забілу, М. Заньковецьку, М. Коцюбинського, Панаса Мирного, Олександра Олеса, П. Грабовського, Лесю Українку, Т. Шевченка, Г. Сковороду, І. Франка та багато інших.

Скажімо, О. Зелік у статті «Історико-літературна концепція Михайла Могилянського» зауважує чималі навички Могилянського як критика: «Послідовний у прагненні вивести українську літературу на світовий обшир, Могилянський став утіленням того типу інтелектуала-науковця [...]. У своїх наукових дослідженнях літературознавець демонструє добре знайомство з європейськими літературознавчими школами, намагається залучити контекст: загальнокультурний, історичний, суспільнополітичний, рецептивний» [25, с. 65]. Паралельно вчений проводив так звані польові дослідження, у ході яких збирав літературні факти про відомих і не дуже українських письменників.

Науковий набуток Могилянського з історії української літератури хоч і не є напрочуд масштабним, однак є «свіжим подихом», містить низку нетипових зауважень та припущень. Як слушно зауважує О. Зелік, «бачення основних законів розвитку літературного процесу, його особливостей в умовах українського культурного та суспільного життя, широта охопленого матеріалу, різноманітність дослідницького інструментарію, коло поставлених проблем характеризує вченого як фахового та авторитетного історика літератури початку XX століття» [25, с. 65]. На сьогодні його розвідки подекуди стають важливим джерелом вивчення спадщини насамперед

сучасників автора або тих, чия творчість стала визначальною в історії української літератури. Щодо останнього, то яскравим прикладом цього є вивчення Могилянським впливу та розвиток ідей Г. Сковороди у творах українських авторів.

В цілому дослідження літературознавця спадщини Г. Сковороди має два вектори: особливості філософського світогляду Сковороди та рецепція його духовного досвіду національною культурною традицією. «Вплив світовідчуття і світорозуміння давньоукраїнського мислителя на формування світогляду окремих митців і всієї української літератури ілюструє прикладами творчості Шевченка і Квітки, Котляревського і Гулака-Артемовського, Марка Вовчка і Леоніда Глібова, і «вже у зовсім сучасного художника Коцюбинського» [25, с. 44].

Проблему дослідження праць автора про Сковороду вивчала також літературознавиця Т. Гундорова, яка вважає, що Могилянському вдалося довести наступний факт: «після Сковороди відбулася зміна всієї ідеологічної парадигми українства» [16, с. 97]. Могилянський в цілому дошукувався розуміння і оперування смислами сквородинівського вчення у літературних творах, наголошував, що ці ідеї знову і знову вступають у потік культури, тобто є вічними.

Українські дослідники вдаються також до вивчення роману «Честь». Треба в цілому наголосити, що в основі сюжету роману «Честь» – історія життя хірурга Дмитра Андрійовича Каліна, прототипом якого послужив хірург С.П. Коломнін, про самогубство якого після невдалої операції в 1886 році автор дізнався з витягів із старих газет. Саме його внутрішнє життя важливе для розкриття концепції твору.

Привертає увагу стаття Н. Шумило «Життя людське – храм, а не морг». Про роман Михайла Могилянського» [60], що є однією із перших розвідок про вказану проблему в українському літературознавстві й була опублікована у тому ж випуску «Вітчизни», що й сам роман 1990-го року. Дослідниця відзначає, що Могилянський приділяв дуже важливе значення художній

формі, принципам розкриття семантики твору, засобам впливу на читача. На підтвердження цієї думки Н. Шумило цитує чернетки автора, де він обґрунтував свою позицію: «Наш час – час швидкого темпу, не можна тупцювати на місці, треба завжди рухатись наперед, вище й вище. <...> природа мистецтва така, що вимагає завжди нових шляхів, нових форм, бо на стабілізованих формах сприймання притупляється» [60, с. 90].

Крім цього, варто зауважити, що Могилянський цільовою аудиторією свого твору бачив масового читача, однак свою роль як автора він вбачав у тому, аби вести її до досконалості, підіймаючи актуальні суспільні проблеми: «Навіть якось важко собі уявити художника-творця, що хотів би жити один без живого контакту з масами. Але працювати для мас не значить плентатись у хвості їхніх віджилих смаків, не значить фетишизувати ті смаки й по-філістерському з ними панькатись. Працювати для мас – значить вести їх наперед» [60, с. 90].

Ю. Ковалів наголошує, що «у вказаному творі акцентовано позитивістський нігілізм профанного світосприймання, змодельовано експериментальну ситуацію, здатну детермінувати суїцид, закодовано різночитання етичної проблеми людської екзистенції. Ця безвихідь втрачає аксіологічну семантику, уточнену перефразованим епіграфом («Народові без честі»))» [30, с. 68]. Згаданий епіграф указує на вірш П. Куліша «Народе без пуття і честі і поваги...». В цілому треба відзначити, що твір має велику кількість алюзій, цитат та у цілому є синтетичним жанром.

Для порівняння, дослідниця Н. Гноева розглядає художню структуру роману «Честь», вказуючи, що у структурі роману «досить вагому функцію виконують розгорнені коментарі ерудованого оповідача, який нерідко в іронічній формі висловлює свою позицію (невипадково автор дає жанрове визначення роману як патетично-іронічного), своє розуміння релевантних естетичних принципів, літературної ситуації, духовного життя суспільства» [15, с. 125].

У художньому просторі роману «Честь» досить вагоме місце відводиться роздумам автора про теорію роману (хоч при цьому він застерігає, що воліє дати матеріал для теорії прози, а не заглибитись у матерію «сірої теорії»), про складну діалектику традиційного й новаторського, про власні художні принципи тощо, тобто в цілому можемо стверджувати, що автор не дотримувався продуманого сюжету, а вводив у текст другорядні, доповнювані елементи.

С. Журба пояснює свою думку щодо роману «Честь» М. Могилянського, вказуючи на наявність у творі автора таких складових, що в цілому характеризують інтелектуальний роман: «психологізм прози», екзистенційність, фрагментарність, монтажність, «авторську гру», «функцію втягнення реципієнта у світ художньої дійсності», наявність ремінісценцій, алюзій, інтертекстуальних прийомів [21, с. 95–97].

Щодо екзистенціалізму, то ця риса наявна навіть у ранніх творах автора, як «Недоля», «Сльози», «Покута», «З темних джерел життя», «Коротке побачення», «Згуба», де також детально описуються відчуття страху, самотності, тривожності. Однак треба вказати, що рання творчість автора містить також ознаки традиційного реалізму, тільки поодинокі у них простежується зародження модерної прози.

Своєю чергою, дослідниця Л. Суворова вдається до аналізу психологізму у прозі Могилянського. Дослідниця доходить до висновку, що «психологізм у письменника проявляється завдяки використанню ним уривчастості мови, натуралістичного відтворення фізіологічних станів, композиційних прийомів (повтори, техніка «кільця»))» [54, с. 107].

Привертає увагу і робота І. Бестюк, яка досліджує роман «Честь» у контексті української літературної «бетховіани» 20-их років ХХ століття, адже в межах вказаного роману М. Могилянський «дотримується у художньому осмисленні музики Бетховена ірраціонально-волюнтаристської концепції – ставить Бетховена поряд із Шопенгауером, Ніцше й Бекліном. Водночас у перспективі твору задіяна рецепція Ніцшевого «По той бік добра

і зла» (1886): так, ідея національно-культурного взаємообміну Німеччини й України віддзеркалює диференціацію «геніальних народів», характеристиці якої присвячена частина під назвою «Народи і вітчизни» [3, с. 3 - 4]. Тобто з іншого боку можемо говорити про інтертекстуальність роману як одну із визначальних характеристик інтелектуальної прози в цілому.

Однак згодом на творчість автора було накладено табу радянською владою. Після виходу оповідання «Вбивство» (1926 р., «Червоний шлях») Могілянському було заборонено друкуватися у виданнях ВУАН, а редакторам періодичних видань «рекомендували» не брати до друку творів Могілянського та навіть не згадувати у певних тематичних публікаціях його імені. Це свідчить про намагання радянської влади стерти у громадській свідомості ім'я Могілянського як таке.

Отже, Михайло Могілянський належить до видатних українських письменників, літературознавців, науковців першої половини ХХ століття, ім'я якого однак протягом багатьох десятиліть ретельно замовчувалося радянським тоталітарним режимом. Так, його роман «Честь» було вперше надруковано тільки 1990-го року, після чого почалася нова сторінка в дослідженні творчості Могілянського.

1.2. Інтелектуальний роман як жанр

Роман як жанр привертає увагу дослідників, зважаючи на масштабність дійсності, що в ньому описана, та частість звернення з боку письменників. Дефініції цього жанру українських дослідників загалом суголосні у рисах його поетики, так для роману характерний великий переважно прозовий обсяг, кілька сюжетних ліній, наявність конфліктів, подекуди екскурсів у минуле, глибокий аналіз внутрішнього світу героя та соціуму навколо нього. Це один із найдавніших жанрових різновидів художньої прози, адже роман, як оповідний прозовий твір, знала і антична література, наприклад роман Лонга «Дафніс і Хлоя».

Подамо кілька визначень обраного нами жанру. У «Літературознавчому словнику-довіднику» за редакцією Р. Гром'яка та Ю. Коваліва роман визначається як «найбільш поширений у XVIII–XX ст. епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (іноді віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів» [43, с. 604].

У довідковому виданні «Лексикон загального та порівняльного літературознавства» роман визначено як «жанр епічної орієнтації з настановою на вільну і розгорнуту епічну розповідь про екзистенціальні конфлікти людини» [40, с. 488].

Привертає увагу і дефініція, подана у найновішому енциклопедичному виданні «Літературознавча енциклопедія», у якій вказано, що роман прийнято ідентифікувати «великим за обсягом епічним твором, метанаративом, для якого характерне панорамне зображення дійсності, багатоплановість на фабульному та сюжетному рівнях розвитку конфліктних ліній, ускладнений хронотоп, поліфонічна, часто уповільнена розповідь, супроводжувана художнім висвітленням актуальних проблем зовнішнього та внутрішнього світу» [42, с. 342].

Отже, роман належить до жанрів, що започатковані ще в античні часи, проте активно розвивається і сьогодні. Однак варто додати, що роман виник значно пізніше, ніж комедія або трагедія, тому дослідники наголошують, що його жанрові канони доволі рухомі та досі перебувають на етапі становлення.

Єдиної жанрової класифікації романів, зважаючи на їх різноманітність вивести складно. Найбільш комплексною видається градація подана Ю. Ковалівим у «Літературознавчій енциклопедії» [42, с. 343]. Науковець поділяє романи на різновиди за кількома істотними ознаками:

«1. За тематикою романи поділяють на соціальні, соціально-побутові, родинно-побутові, історичні, воєнні, філософські, інтелектуальні, психологічні, сентиментальні, сатиричні, пригодницькі, детективні,

документальні, автобіографічні, біографічні, жіночі, науково-фантастичні, еротичні, мариністичні, урбаністичні, утопічні, антиутопічні, виробничі та ін.

2. За часом розгортання сюжету роман може бути: історичний, сучасний, роман про майбутнє, хронологічний.

3. За синтетичною структурою виокремлено: роман у віршах, алегорію, памфлет, сагу, фейлетон, роман-ящик, роман-ріку, епістолярний телероман.

4. Іноді застосовують історично складені назви роману: античний, елліністичний, рицарський, крутійський, просвітницький, готичний, романтичний, вікторіанський, натуралістичний, модерністський, авангардистський тощо.

5. За типом написання виокремлюють бальзаківський, тургенєвський, фолкнерівський, самчуківський роман» [42, с. 343].

Проте, на думку самого Ю. Коваліва «жодна з вказаних класифікацій не охоплює жанрової повноти роману. Поширені романи із підтекстом, відкритий та позначений фабульною завершеністю, фантасмагоричний, «хімерний», поліфонічний, роман у новелах, з подвійною оптикою, роман ідеї та роман факту, роман подорожей, виховання, дізнання, попередження, розважальний. Така поліфункціональність жанру зумовлена багатьма його структурними, стильовими, історичними чинниками» [42, с. 343].

Однією з жанрових форм романістики є інтелектуальний роман.

Загальноприйнятого визначення вказаному жанру в літературознавстві не існує. Скажімо, Л. Гапонова вказує, що «інтелектуальний роман – явище, коли література прямо змикається з філософією» [14, с. 128].

Більш детальне визначення подає І. Куницька: «інтелектуальний роман – це різновид найбільш інформаційно та інтелектуально насиченого модерністського роману, в якому посилений діалогізм актуалізує дискурс сократівських діалогів і середньовічних філософсько-теологічних трактатів, наприклад, «Secretum» Франческо Петрарки» [38, с. 145].

Треба додати, що низка дослідників узагалі не розмежовують інтелектуальний та філософський романи, роблячи його єдиним цілим.

Однак, ми поділяємо точку зору, що вказані жанри відрізняються між собою, незважаючи на те, що кожен із них таки має певний зв'язок із філософією. Поділяємо позицію української дослідниці Л. Зани, що філософський роман має більш міцний зв'язок із жанровими особливостями філософської повісті. Натомість, в інтелектуальному романі важливе місце займають «поліпроблематика, ускладнюються образи, письменники звертаються до відтворення міфологічних структур, які надають проблемам універсальності, всеохопності, виводять на позачасовий і позাপросторовий рівень» [23, с. 37].

Отже, інтелектуальний роман як жанр найкраще відображений у літературі XX століття, для нього характерний філософський зміст, синтетичний характер тексту, переважання діалогів над розвитком сюжетних подій, екзистенціалізм.

Н. Колощук в основі інтелектуального роману розглядає «природу конфлікту – це конфлікт ідей, світоглядних філософських та етичних позицій, виражена через протистояння героїв, образну композицію, виявлення авторської точки зору в нарації тощо» [33, с. 62]. Можемо також стверджувати, що такий конфлікт реалізується в умовах, коли автор намагається зіштовхнути нетипові, навіть не життєві характери та унікальні психологічні типи героїв. Отже, можемо підсумувати, що інтелектуальний роман стає полем умовного експерименту, місцем зіткнення різних життєвих позицій.

Експеримент як складову психологічного роману розглядає і Ю. Ганошенко, стверджуючи, що «особливість інтелектуального роману полягає у тому, що вісь експерименту ґрунтується на певній ідеї в процесі свого олюднення, персонажного втілення, зіштовхується також і з біо-психічною природою свого носія, підґрунтям для чого стає, звичайно, масштабний розвиток психології, зокрема психоаналізу, в цей час» [13, с. 268]. Це дозволяє автору створити такий образ, який немає чітких позитивних або негативних рис характеру. Також важливою частиною твору

є психологізм конкретно-чуттєвої природи персонажа, що часто призводить до психоаналізу власного «я» та пошуку істинних життєвих цінностей.

Розглянемо детальніше риси інтелектуального роману XX століття. В цілому у XX столітті філософське письмо, яку було актуальним до цього, поступається місцем інтелектуальному, а романи слугують не просто платформою для проголошення ідей: вони акумулюють у собі весь досвід літературної творчості, поєднуючи інтертекстуальність та синтетичність, і представляють єдиний сплав, з якого читач самостійно виокремлює для себе найближчий шар.

Інтелектуальний роман поєднав у собі ознаки інших жанрів, причому не тільки жанрів епосу. Зокрема, він чимало запозичив із соціально-психологічного роману, що був характерним для епохи реалізму. Тобто в цілому бачимо, що вказаний жанр має доволі синтетичний характер.

Скажімо, Ю. Ганошенко виділяє трансформаційну здатність жанру «саме синтетичність жанрової структури визначає внутрішню типологію інтелектуального роману і значною мірою посилюється природою модерністської творчості загалом» [13, с. 265].

Ю. Ганошенко у інтелектуальному романі вбачає чотири шари оповіді:

1. Сподіване, яке хотів би бачити читач, тобто в таких романах може бути наявна сюжетна любовна лінія, суспільно-політичні проблеми тощо.

2. «Суб'єктивне, що є відображенням психологічного буття окремого індивіда перш за все на персонажному рівні (сфера інстинктів, потреб, потягів, прагнень, сфера мети) – психологічний сюжет» [13, с. 269].

3. Субстанціональне, який відображає ті чи інші ознаки доби, певні нашарування ідеології, наявність низки стереотипів у соціальному чи гендерному плані.

4. Синтетичне або інтертекстуальне, що передбачає нашарування уже відомих мотивів та навіть яворів. Цей шар «є відображенням проникнення субстанціональних вимірів буття людини (універсалій) у сфери поведінкових (рівень сподіваного) та психологічних матриць, а також є демонстрацією

взаємодії різних суб'єктивних моделей реальності та загальнолюдського (екзистенційного) характеру цієї взаємодії» [13, с. 266].

Отже, інтелектуальний роман поєднує низку ознак, які умовно можна розглядати як усталені, однак разом із цим простежуються новітні риси, тонкий психоаналіз життєвих цінностей персонажів, проблемаа екзистенціальності і багато іншого. Як приклад, В. Підмогильний у романі «Місто» майстерно нагнітає атмосферу, використовуючи художні прийоми інтелектуального психологізму: внутрішні роздуми-монологи героїв, описи оточуючого середовища та природи, що розкривають внутрішній стан героїв твору.

Літературознавиця С. Павличко називає такі «провідні ознаки інтелектуального роману:

- домінування філософських ідей над формальною стороною твору;
- широке використання алюзій, підтекстів, відкритих і прихованих цитат;
- явної і замаскованої полеміки з письменниками, істориками, філософами минулого й сучасного;
- специфічний характер героя, будову сюжету;
- наявність авторського голосу;
- своєрідна манера письма;
- особливість форми тексту, адже він може нагадувати навіть науковий трактат чи ребус» [51, с. 5].

Н. Бернадська стверджує, що «для інтелектуального роману характерний високий рівень філософського узагальнення, поєднаний із індивідуально-конкретним зображенням героїв і ситуацій» [1, с. 311]. Для модерністського інтелектуального роману притаманна параболічність, тобто сюжет містить елементи інакомовлення, підтексту, прихованого сенсу. Також для вказаного жанру характерна багатоплановість художнього конфлікту, а також читач може зауважити діалоги – диспути, у яких обговорюють актуальну життєву проблему або в принципі сенс життя як такого.

Інтелектуальний роман почав свій розвиток ще кілька століть тому. Так, Ю. Ганошенко апелює до епохи Просвітництва, яка є першою хвилею інтелектуалізації літератури, «з її апологією інтелекту, посиленням гностицизмом і зміщенням наративу в бік полемічності й раціоцентризму відображення подій, насичення художнього тексту науковими даними («Черниця» Д. Дідро, « Нова Елоїза» Руссо, « Кандід» Вольтера)» [13, с. 267]. У такий спосіб письменники намагалися донести до суспільства нові ідеї, змінити життєві пріоритети.

«Другою потужною хвилею поширення інтелектуальності в літературній традиції став, звісно, модернізм, який об'єктивував і експлікував не лише мотиваційно-функціональний бік інтелекту, але й його самодостатність як парадигми художнього буття персонажа, як типу наративу, як способу побудови конфлікту і як типу рецепції тексту» [14, с. 267]. Біля витоків західно-європейської інтелектуальної прози епохи модернізму стояв Т. Манн, який першим у 1924 р. запропонував і сам термін «інтелектуальний роман», а також означив його провідні риси та властивості.

Згодом вказаний жанр доволі швидко поширився у літературі таких письменників як В. Винниченко, Микола Хвильовий, В. Підмогильний, В. Домонтович, Є. Плужник, М. Івченко, а в світовій літературі, крім творів Т. Манна, до вказаного жанру варто зарахувати низку прозового доробку Г. Гессе, Р. Музіля, Г. Броха, М. Фріша, А. де Сент-Екзюпері, Ж.-П. Сартра, А. Камю, А. Мердок, В. Голдінга, Л. Дарвелла, Дж. Фаулза тощо.

Відтак, можемо стверджувати, що вказаний жанр увібрав чимало ознак літературно-мистецької епохи, в яку він розвивався. Насамперед варто відзначити, літературознавиця Т. Гундорова у роботі «Проявлення слова: Дискурс раннього українського модернізму» щодо вказаного літературно-мистецького напрямку наголошує, що «модернізм стверджується, проектуючи перервність і диференційованість традиції, як те, що вибирається і твориться» [16, с. 17]. Важливу роль у цьому процесі належить і екзистенціалізму: «Завдяки механізмам відчуження й проектування

інакшості, естетичної реальності, а також вибіркового, імовірнісного відношенню до традиції в модернізмі синхронізуються різні часові площини й філософсько-естетичні системи, сучасні й минулі, від неоплатонізму, буддизму, середньовічної метафізики до бергсоніанства й ніцшеанства. Модернізм стає явищем культурного синтезу» [16, с. 17].

Автори модерної літератури широко використовують прийом психоаналізу, а збагачення типів раціональності допомогло їм створити принципово нового персонажа – інтелектуала, який схильний аналізувати своє минуле та теперішнє, якому під силу розуміти слабкості як серця, так і розуму, та який перебуває у пошуках себе.

Разом із тим Ю. Ганошенко вбачає індивідуальність українського модернізму 20-30-х рр. у його прихованості, тобто у своєрідній руйнації зсередини, а ззовні твори були схожими на такі, що мають усталену форму, однак із «особливим семіотичним навантаженням інтелектуальності, екзистенційності» [13, с. 3].

Ще однією незамінною рисою інтелектуального роману першої половини XX століття є екзистенціальність. Такої думки дотримуються, зокрема С. Павличко у монографії «Дискурс модернізму в українській літературі» [51, с. 215–217] та І. Куриленко в дисертації «Екзистенціальна модель українського інтелектуально роману 20-х років XX століття» [39]. Зважаючи на проблематику нашого дослідження, зупинимося на вказаній рисі інтелектуального роману детальніше.

У літературознавстві екзистенціалізм визначається по-різному, однак дослідники віддають належне, що це поняття варто розглядати в межах модернізму XX ст., на який вплинула філософія.

У художньому творі аналіз «різноманітних екзистенціалів, що являють собою сублімацію підвалин людської свідомості, та докладний розгляд їхньої художньої реалізації» [8, с. 41] дає змогу адекватно визначити концептуальностильові особливості й ціннісні орієнтири письменника.

Дослідження екзистенційності художніх творів – актуальна проблема сучасного літературознавства.

Буття є основою екзистенційності. Тут варто говорити як про позитивні характеристики буття, так і про негативні його вияви. До перших належить надія, бажання вибору, свобода тощо.

«Надія розкривається насамперед у контексті екзистенційної парадигми совісті, яка складається з екзистенціалів турботи, рішучості, відповідальності, що, у свою чергу, пов'язані з екзистенціалами бажання, вибору, свободи. Совість розглядається як здатність «відчувати» світ, «приймати» світ у себе. У цьому контексті слушним є твердження, що саме на відчуття, а не на розум, необхідно покладатися, намагаючись розпізнати поклик турботи – совість. «Обмани» виникають у совісті не через те, що поклик помилився, а тільки від способу, яким поклик «чують» – через те, що замість безпосереднього розуміння людино-самість утягує його в міркувальний монолог, таким чином перекручуючи значення. Тлумачення поклику є тільки втечею від совісті» [31, с. 98].

До парадигми пам'яті, яка надзвичайно близька до парадигми совісті, належить також екзистенціал свободи, що пов'язаний із щастям, радістю. «Одним із різновидів цих стосунків постає мрія. Цей екзистенціал також ґрунтується на вірі, що постає як віра в добро, таємницю, диво й пов'язана з екзистенціалом радості, котрий трактується як можливість відчувати світ, установлювати коекзистенційний зв'язок та мати справжню свободу вибору як можливість відкриття людиною самої себе у взаєминах із світом й іншими» [4, с. 99].

Протиставлення двох світів, екзистенціалів безнадії, зла та «позитивних» екзистенціалів, в українській свідомості породжене постійним перебуванням на межі відчаю й надії, яке Н. Михайловська назвала «трагізмом нації, поставленої у положення: перемогти або загинути» [49, с. 52].

«Злість, байдужість і страх як структурні елементи екзистенційної парадигми загубленості є взаємозумовленими» [27, с. 33]. Проблемою страху

як важливого модусу людського буття, організації внутрішнього світу людини цікавилися, починаючи ще з періоду античності (Емпедокл, Геракліт, Демокріт, Платон, Аристотель). Дослідження цієї проблеми не припиняється і сьогодні. Страх може абсолютно по-різному діяти на людей, враховуючи їхню енергетичну силу та розвиток у різних сферах життя. Діючи у будь-якому напрямку, страх може мати як негативний, так і позитивний вплив на розвиток власного «Я».

Модерністи яскраво окреслювали проблему «маски» або «двійництва» у власних творах як спосіб втрати людиною самої себе, неспроможність відшукати істинного обличчя, небачення дороги, яка була б ідеальною.

Більше того, проблеми, що їх порушує екзистенціалізм, не є вигаданими чи надуманими. Мотив трагічності, порожнечі, безцільності, нікчемності людських прагнень породжений настроєм песимізму й розчарування знаходили своє місце у житті митців. «Все, що раніше здавалося єдино можливим, майже вічним, універсальним, втрачає свій зміст. І тоді, як епідемія, з'являється хворобливе почуття беззмістовності життя, безплідності будь-якої діяльності, зникає сенс розумного існування» [8, с. 43], – наголошує Т. Бледних. Така думка переростає у трагедію вічного пошуку, вічної ностальгії за недосяжним ідеалом.

У той же час для творів доби неволі у радянському союзі, в складі якого перебувала Україна, характерні «екзистенційні модуси як пошук сенсу життя; теорія «межових» ситуацій; концепція самотності/відчуженості людини в «світі речей»; діалектика «Я» та «Іншого»; тлумачення абсурдності людського існування тощо» [17, с. 27].

Часто в інтелектуальних модерних романах можна зауважити осмислення ідентичності (автентичності) як стилю життя, моди, специфічного культурного феномена.

Ідентичність формується і через механізм самоототожнення з еталоном, зразком, ідеалом. Образ ідеального Я, до якого прагне людина, – «вектор,

який вказує напрямок його розвитку, вибудовування «майбутнього Я» [37, с. 203]. Таким еталоном в культурі традиційно і виступав «екзистенціальний Інший» – особистість, яка своєю унікальністю задавала орієнтир для самовдосконалення індивіда. Характерна для масової культури підміна ідеалу «ідолом» позбавляє індивіда необхідного вектора саморозвитку. Втрата повноти відносин Я – Інший, характерна для епохи масової культури, обертається кризою персональної ідентичності. Бажання і вміння вибудувати повноцінні відносини.

Формування ідентичності персонажа у романі вимагає аналізу власного «Я» задля сприйняття себе суб'єктом (власні думки) і об'єктом (сприйняття цих думок) одночасно.

Така модель власної ідентифікації необхідна для внутрішнього балансу та коректного інтерпретування індивідуального досвіду.

Разом із тим це змушує не втрачати себе протягом життя, опановувати нові ролі та розглядати певні речі під різними кутами, що і властиве поняттю екзистенції.

Доволі часто українські письменники зображають модус не просто ідентичності, а національної ідентичності [59]. Національна ідентичність співзвучна із колективною, а тому одночасно стосується великої групи людей, незалежно від їх соціального статусу, віку, професії. «У її центрі перебуває уявлювана спільнота, що може бути об'єднана мовою, історією, законом, тобто політично і економічно. З іншого боку, такий тип ідентичності має відношення до ментальних уявлень, зосереджених довкола поняття «нація». Колективна ідентичність може досягати на певних етапах аномального значення і затіняти інші ідентичності, часто будучи контрверсійною і провокуючою» [5, с. 17].

Отже, екзистенціалізм - особлива філософія існування людини, буття, яка міцно вкорінилася в інтелектуальному романі XX століття. Письменники

часто зображали абсурд людського існування, відсутність орієнтирів для кращої долі та загублення самого себе в парадигмі соціумі.

Висновки до розділу 1

Творчість М. Могилянського до 90-их років минулого століття була майже невідомою ні літературознавцям, ні широкому колу читачів. У наш час її вивчали Ю. Ковалів, Н. Шумило, С. Журба, С. Кривенко тощо, однак роман «Честь» Могилянського потребує детальнішого вивчення та узагальнення.

Роман як жанр був відомий ще у античні часи, про що свідчать збережені до сьогодні твори. Кожна із епох вносила свої зміни та корективи до цього жанрового різновиду, адже письменники акцентували увагу на тому, що найбільше їх хвилювало. Крім цього, читач зі своїми потребами також відіграє важливу роль у розвитку роману як жанру. Загалом роману притаманні такі ознаки: зображення героїв на тривалому часовому проміжку, розгалуженість сюжетних ліній, наявність конфлікту, велика кількість другорядних деталей (пейзажні, портретні описи, описи інтер'єрів та екстер'єрів, художні деталі тощо). Також письменники вдаються до нехронологічного опису подій, застосовуючи екскурси до минулого, намагаються детально охарактеризувати конфлікт героїв.

Інтелектуальний роман характеризується тяжінням до філософських ідей, багатошаровість, інтертекстуальність, синтетичність, самоаналіз, екзистенціальна філософія. Термін «інтелектуальний роман» було вперше запропоновано Томасом Манном (1924 р.), найкраще жанр представлений у літературі модернізму. В українській літературі до цього жанру у 20-30 роках зверталися В. Підмогильний, В. Домонтович, Є. Плужник, М. Івченко. Роман М. Могилянського «Честь» — один із перших інтелектуальних романів в українській літературі.

РОЗДІЛ 2.

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ДИСКУРС РОМАНУ «ЧЕСТЬ» М. МОГИЛЯНСЬКОГО

2.1. Проблема автентичного буття у романі «Чість» М. Могилянського

Роман «Чість» є видатним твором української літератури, оскільки в ньому поєднані традиційний сюжет з цікавими художніми прийомами. У романі важливу роль відіграють коментарі оповідача, який висловлює свою позицію, розуміння естетичних принципів, літературної ситуації та духовного життя суспільства, іноді з використанням іронії. Ці коментарі мають значну вагу у художній структурі роману. У творі заперечуються масовізм у мистецтві, провінційність, звертається увага на брак елітарності культури. Автор прагне осмислювати завдання української літератури в контексті європейської культури.

В основі сюжету роману «Чість» автор поклав історію життя хірурга Дмитра Андрійовича Каліна, характер та світогляд якого поступово формується із перших сторінок твору. Зокрема, його запитують про ставлення до української флоти, яке він розуміє по-своєму: «Для мене за українську флоту завжди була особиста людська гідність» [50, с. 95].

Із перших сторінок лікар постає як гідна високоморальна людина, яка як шлях «Вдосконалення своєї праці, постійне ригористичне змагання до перших позицій в своєму фаху - ось найкращі протоки до світових шляхів. Перекрити їх можуть тільки нецтво, недбальство, психічна розхристаність...» [50, с. 95]. Бачимо, що герой вважає за необхідне постійно самовдосконалюватися, зокрема, як фахівець обраного фаху. У той же час, до розвитку не сприяють недбальство, небажання вчитися та ще низка рис характеру, як-ось психічна нестабільність, яка також негативно впливатиме на розвиток людини як спеціаліста.

Однак М. Могилянський не вдається до детального опису професійної діяльності героя, оскільки для нього професія хірурга – це лише маска, як могла бути маска інженера, капітана корабля тощо. Але разом із тим він зауважує, що якби обрав собі героєм хірурга романіст-натураліст Еміль Золя, то він би рік присвятив вивченню проблем хірургії, діагностики, навів би безліч деталей. Такий метод видається автору застарілим як для сучасного художника, так і для сучасного читача.

В цілому головний герой постає перед читачем як видатний хірург, талановитий вчений, що здобув успіхи, досягнення у професійній діяльності. Однак у душі чоловіка ситуація зовсім інша, він не розумів, заради чого так віддано працює: «Все, що мав: матеріальний достаток, вчене ім'я, професуру, славу видатного артиста-хірурга. Широку практику - досяг тільки талантом та невпинною працею. І, проте, все це було для нього чимсь холодним, чужим, байдужим» [50, с. 105].

Отже, Калін відчував порожнечу, все довкола було йому чужим, незважаючи на любов до обраної справи: «Відповісти собі на запитання: в ім'я чого?» – він міг тільки одне: не знаю. Тут стояв перед глухою стіною. Що примушує робити вибір? Не знав... Якому закону скоряється без вагань? Не знав... Тільки стіна» [50, с. 105]. Автор показує героя в типовій екзистенціальній ситуації, в пошуках відповіді на питання про справжність життя, тобто проблема автентичного буття є визначальною у романі «Честь» М. Могилянського. У цьому уривку розглядається проблема автентичного буття та відсутність відповідей на глибинні питання життя, що є важливою темою роману. Герой відчувається порожнім і відчуженим від свого оточення, не може знайти відповіді на питання про своє існування, що є типовою екзистенційною ситуацією. Автор розглядає проблему істинності життя та можливість досягнення автентичності в суспільстві.

Пошук справжності життя ліг в основу творчості чималої кількості письменників. Прикладами може бути доробок І. Костецького, В. Шевчука, В. Домонтовича, І. Багряного, Т. Осьмачки, В. Барки, М. Осадчого тощо.

Серед іноземних авторів увагу привертають Інгеборг Бахманн, Герта Мюллер, У. Мослі.

Поняття «автентичність буття» розглядають разом із такими категоріями, як «справжність буття», «ідентичність буття» тощо. М. Козловець вказує, що «слово «ідентичність» має два значення: перше - тотожність особи самій собі, а друге - виняткова однаковість з кимось або чимось» [32, с. 15]. Антиномією до першого значення є поняття «Інший», а до другого - «різний». Водночас, дослідник зауважує, що «поняття «ідентичність» може мати й інше значення - унікальність, справжність» [32, с. 15]. В цьому контексті використовуються терміни «ipse» (латинською), «selfhood» (англійською) і «Selbstheit» (німецькою).

За філософським розумінням, автентичність - це психологічна структура, що відображає ідею тотожності та спадкоємності індивіда. Ідентичність формується протягом життя та може змінюватись у прогресивному або регресивному напрямках, що може бути успішним або негативним. Процеси в соціокультурному середовищі зумовлюють зміни в автентичності та супроводжуються змінами в поглядах людини на світ.

М. Хайдеггера говорить дещо схоже, використовуючи поняття «тожсамість» як позначення для буття Я (само-буття), тобто такого сущого, яке може сказати: «Я». Самість не є тотожністю, вона репрезентує інший бік ідентичності» [32, с. 423].

Д. Мельник пропонує розглядати автентичність як «щось плюралістичне та нестійке, змінну величину, яка трансформується в залежності від комунікативних обставин чи необхідних соціальних ролей, а відтак вислизає не лише від означення, а й від наукового пошуку» [48, с. 478].

Отже, автентичність та інші суміжні поняття доволі складні й неоднозначні, однак посідають вагому роль у житті соціуму. Автентичність з точки зору екзистенціалістів - це усвідомлення своєї самотності в

абсурдному світі, прагнення зберегти вірність собі, головній меті свого життя.

Основу життя Каліна складала його професійна діяльність, тобто певним чином лікарська справа і була його повсякденністю. Більше того, герой зумів досягнути чималого успіху у галузі хірургії, добився певного визнання та шани. Зокрема, справив гарне враження на німецьких колег: «Того самого дня у Берліні Дмитро Андрійович читав доповідь у хірургічному товаристві, після чого голова товариства, професор, у якого він працював, сказав тепле слово, високо оцінюючи роботу українського колеги й вітаючи зближення українських вчених з німецькими» [50, с. 126]. Тобто в цілому можемо говорити, що хист та завзяття героя до своєї роботи приносили певні плоди та не були даремними.

Скажімо, німецька медична еліта зображена як така, що цікавиться перспективами свого розвитку та покращенням співпраці з іншими державами. Тому цілком очевидними видаються теми їх бесід: «Розмова ввесь час точилася навколо питання про нове людство, позбавлене штучних кордонів, що заважають, про єднання в праці, про інтелігенцію, що несе свою працю на загальну користь, а не служить класовим інтересам привілейованих» [50, с. 126]. Дмитра Андрійовича активно хвалив місцевий професор медицини, наголошував, що був радий познайомитися із ним як з людиною.

Своєю чергою жінки, які також були присутні на світському заході, цікавилися у лікаря інформацією про українок: «Жінки розпитували про українську жінку, жартуючи, докоряли, що в його віці парубоцтво вже свідчить про якісь контакти з жіноцтвом» [50, с. 127].

У цілому варто зауважити, що українському колезі приділено чимало уваги. Його розпитували про переклади німецьких класиків українською, про відродження промисловості і таке інше. Принагідно треба наголосити, що робота поглинала весь його час, тому він не міг дати точну відповідь на запитання дружин колег: «Дмитро Андрійович шкодував, що не на всі

запитання міг дати задовольняючі відповіді, бо бесідники вимагали точності, деталей» [50, с. 127].

У житті головного героя роману Каліна роздуми про автентичність буття відіграють важливу роль. Захоплений професійною діяльністю, науковими пошуками, Калін був замкнений у собі. Він не мав необхідності ділитися із кимось переживаннями чи якоюсь радістю, тому ні з ким не приятелював: «...мав багато знайомих і не мав друзів, не відчував потреби з кимось ділитись своїм внутрішнім світом. Простував своїм шляхом серед людської пустелі – завжди на людях і завжди один, самотній без відчуття тягара самотності добре знайомий широкому загалу незнайомиць» [50, с. 112].

Його кабінет коротко описував власника, додавав цілісності світогляду лікаря та його способу життя. «Предметний світ у літературному творі корелює з матеріальною культурою, ілюструючи це на прикладі описів інтер'єру» [43, с. 275]. Можна виділити інтер'єр, що впливає на розвиток дії, на вчинки персонажів. За допомогою нього створюється певна атмосфера в цілому. Інтер'єр може характеризувати соціальний статус людини: багатство – бідність, аристократизм – міщанство, освіченість – неосвіченість.

В аналізованому романі інтер'єр кабінету лікаря сприяє розкриттю рис його характеру, а саме самотійність, практичність, однак відсутність затишку: «В кабінеті не було інтимного затишку. Холодком пустки війнуло від атрибутів фаху, ремесства. Незграбний операційний стіл, критий білою цератою, під стіною виглядав як ешафот. Із скляних шаф погрозово визирали в порядку покладені хірургічні інструменти» [50, с. 129]. Тобто в цілому можемо говорити про певний порядок у кабінеті та його практичність, однак довкола віяло холодом. Із негативної точки зору описані і хірургічні елементи, які автор називає тільки поодинокі, натякаючи, що вони не додають затишку: «Суха елегантність кістяка і порожній сарказм усмішки черепа проти волі займали більш уваги, ніж того хотілось. Професійний дотеп великої карикатурної гравюри–Дуайєн в операційній, а за ним цілий почет з хірургів — вражав невнйманим елементом гумору шибеників» [50, с.

129]. Епітети «суха елегантність» та «порожній сарказм» натякають на несправжність описаного.

Отже, довгий час для героя праця була єдиною романтикою, розрадою і спочинком. І лише коли в його життя ввійшла колишня пацієнтка Інна Сергіївна, він почав відкривати для себе всю повноту життя і почувань людини.

Раніше лікар ніколи не запізнювався, а випадок, коли він не встиг на засідання ради медичного інституту тільки тому, що забув про час разом із Інною, може бути своєрідною відправною точкою: «...пунктуальний та акуратний Дмитро Андрійович ніколи нікуди не запізнювався, дивуючи всіх своєю точністю хронометра, тим більше, що на раді мало обговорюватись питання, якому надавав він принципової ваги...» [50, с. 101].

На засіданні Калін поводить себе також вкрай збентежено, не боячись відверто заявляти свою позицію щодо складних проблем. Він навіть не попросив вибачення за спізнення і жодних нотацій в свою адресу слухати не збирався: «Дивно говорити про псування кар'єри, коли злочинне недбальство погрожувало зіпсувати здоров'я, а може, й погрожувало життю недужих, опікуватися якими лежало на обов'язку цих молодиків!» [50, с. 101].

Низка змін у характері головного героя відбувалася і згодом. Так, скажімо, спілкування із шестилітньою дівчинкою Ніною згодом Дмитра Андрійовича стало дратувати й сердити: «І вперше відчув, що дівчина чомусь заважає. Досадував на себе, змагався перемогти несподіване відчуття щирістю ласки, але замість щирості відчувалась силуваність» [50, с. 130]. Він розумів, що комунікація із таким юним другом дається йому вкрай складно та не приносить більше задоволення. Згодом почало здаватися, що Ніна перешкоджає стосункам з матір'ю. Більше того, автор наголошує, що це відчуття не тільки не було випадковим у Дмитра Андрійовича, а із кожним днем збільшувалося та приносило чимало негараздів. Він вважав, що через дитину не може у будь-який момент залишитися наодинці із своєю коханою.

Жінка відчувала цю проблему, тому шкодувала про згаяний намарне час: «Інна Сергіївна щиро шкодувала, що проминули часи мирних бесід в її вітальні, коли мала Нінка не тільки нічому не заважала, а, навпаки, зближувала» [50, с. 130]. Однак разом із тим вона не перечила коханому, не намагалася щось змінити, з іншого боку, її влаштовували і зустрічі в кафе чи кіно.

Отже, лікар відкрив для себе інтимну сферу буття, якої, як йому ще раніше здавалось, у нього і бути не може. І Калін радів цьому відкриттю, цим інтимним почуттям, цим взаєминам, однак усе швидко змінилося.

Відправною точкою в осмисленні буття для М. Могилянського є людина, причому людина, залишена наодинці з існуванням, що засвідчує й історія внутрішнього життя Інни Сергіївни, тому на образі цієї героїні варто зупинитися детальніше. Героїня гостро відчуває стан самотності: «Інна Сергіївна ні на що не скаржилась, ні про що не шкодувала, але з її скупих, хоч і щирих, простих і прозорих, хоч часто і глибоких реплік точилася меланхолія нездійснених надій, облудних чекань» [50, с. 101].

Хоча з одного боку автор і наголошує, що життя жінки ніби таке, як було раніше, однак насправді це не так. Для того, аби описати стан жінки, використано ефект пісочного годинника: «Пісок, що висипався з кульки годинника життя, лежить отут, у нижній кульці, ніби і такий самий, яким він був у верхній, але ж не такий, не такий не такий!» [50, с. 104]. Крім цього, можемо зауважити, що в жінки поступово згасає інтерес до власного життя, визначальним чинником стає байдужість: «Проте якось зник живий інтерес до цього невпинного сипання й опанувала повна байдужість до того, що висипалось, та й до того, що ще там зверху в пофарбованій кульці...» [50, с. 104].

Сподівання на духовну єдність у шлюбі залишається тільки ілюзією. Власний життєвий досвід вона сприймає як загальний закон природи, згідно з яким жінка завжди буде відчувати себе в категорії «іншої», буде відчувати себе самотньою.

Інна Сергіївна досить рано відчула стан «ранньої осені», штучно його утворила. Меланхолія осінніх буднів примушувала забути про існування часу. Однак для неї завжди важливим було сподівання на самоздійснення як особистості. Це її сподівання відбивається і в сюжеті вставної казки, в якому втілена мрія про гармонійний світ, у якому гордо прозвучить слово – людина. І саме кохання до Каліна пробуджує усвідомлення, що вона має право на особисте життя. Автор докладас зусиль, аби описати це й філософському вимірі: «...Все залишилося без змін на своєму місці, але внутрішнє життя жіночого серця зі звичного й буденного, малозмістовного й невизначеного творило поему і казку, непоказні на людське око, але сповнені того неспійманого чарування, що часом більш владне за весняні бурі» [50, с. 123].

Стосунки із лікарем для Інни відіграли важливу роль, стали своєрідним центром її всесвіту. Особливу роль у їх взаєминах відіграє листування: «Інна Сергіївна писала завжди коротко й зовні незначно, але ці листи стали осередком, центром її сердечного життя, у вимріяній осінній прозорості якого під осінніми зорями розливався аромат весняних квітів...» [50, с. 123]. Автор підкреслює, що жіночі листи дуже чуттєві, хоча й написані простими словами та короткими рядками.

Треба підсумувати, що формуючи образ Інни, автор дуже часто використовує концепти «осінь» та «весна», що вжито в антонімічному значенні. Якщо осіння пора символізує певний занепад у житті жінки, її віддаленість від яскравих барв, то весняна – навпаки. Можемо зауважити, що специфіку днів свого життя Інна також вималювала сама у своїй свідомості: «...штучно утворила, вимріяла для себе прозорість та ясність осінніх днів, що ніби не йдуть, не линути одноманітною чергою, а тихо тануть, примушуючи забути про існування часу...» [50, с. 123].

Осінні барви наявні в підсумку автора про те, як між Інною та Дмитром розпочалися взаємини. Так, життя жінки метафоризовано за допомогою вислову «завороженого кола осінніх настроїв»: «До замороженого кола осінніх настроїв Інни Сергіївни Дмитро Андрійович увійшов якось непомітно

й не порушив тієї завороженості, не схвилював тихого плесу, не розбудив тривожних надій та невиразних чекань» [50, с. 123].

Привертає увагу, як автор цікаво інтерпретує значення листів від Дмитра у житті молодої жінки, поєднуючи дві вказані нами характеристики: «...ці листи стали осередком, центром її сердечного життя, у вимріяній осінній прозорості якого під осінніми зорями розливався аромат весняних квітів...» [50, с. 123].

Тобто листи були своєрідним переходом від однієї пори року до іншої. Стосунки із лікарем описані у весняних барвах, насамперед автор використовує метафору «весняні грози»: «...внутрішнє життя жіночого серця зі звичного й буденного, малозмістовного й невизначеного творило поему і казку, непоказні на людське око, але сповнені того невпійманого чарування, що часом більш владне за весняні бурі» [50, с. 123]. Тобто жінка перетворювала звичайні будні на свято, казку.

Зустрічі пари були романтичними незважаючи на те, де вони проходили. Навіть вокзал здавався бадьорим та весняним: «І враз докучлива, безглузда вокзальна метушня стала такою радісною, а молодик над обрієм таким бадьорим, таким весняно-веселим, повним несподіваних сподіванок» [50, с. 128].

Привертає увагу і те, як Інна готувалася до зустрічей із коханим на фоні весняних погожих днів: «Якими швидкими кроками йде весна! Підняли д'горі свої шлюбні, пишні смолоскипи каштани, урочисті й трохи суворі, розквітнув інтимний бузок. Купила галузку, ішла й шукала «щастя» [50, с. 139]. Автор метафоризовано називає зустріч героїв «щастям». Описи природи додають картині гармонії, по-особливому подано згадку про бузок та каштани, цвіт яких у багатьох асоціюється із цієї порою року.

Однак жінка ще раніше вирішила, що буде жити для своєї доньки, а не для себе, тому навіть не могла припустити, що знову вийде заміж навіть за чоловіка, якому відповідала взаємністю: «Її переконання, що особисте життя для неї скінчене, що тепер живе тільки для Ніни, було таке глибоке й щире,

що навіть захопленням новим, свіжим почуттям вона не збиралась відновити життя особистого, навіть щиро лякалась такої перспективи» [50, с. 131]. Разом із тим на її шляху постала і низка перешкод, адже колишній чоловік не хотів віддавати їй доньку.

Хоча згодом стосунки стали заважати професійній діяльності лікаря. Так, під час операції він не міг зосередитися та заспокоїтися, думав про події минулого вечора, гнівався на свою кохану. Хірург залишився незадоволеним собою, хоча його команда в цілому не зауважила суттєвої різниці: «Від операційного столу одійшов, ледве тримаючись на ногах, похитуючись, смертельно блідий. Не чуючи, вислухав звичайні компліменти, хтось тис йому руку, він тис комусь...» [50, с. 138].

Автор підсумовує стан свого героя, вказуючи, що для нього кохання стало своєрідним баластом та заважало, але позбутися від цього відчуття не вдавалося: «Тепер все, що не Інна Сергіївна, було зайвим важким баластом, але зусилля його позбутись були даремними, тяжко знесилювали. Це дратувало» [50, с. 138]. З іншого боку професійна діяльність за таких умов стала дуже виснажувати.

Згодом він приймає рішення написати їй листа як вибачення за свій вчинок та як вияв турботи про людину, що була йому не байдужою: «Інно! Добре знаю, якого болю завдаю тобі, але не прошу навіть пробачення, бо інакше не можу, бо не маю вибору... Не можу для себе мати іншої міри за ту, що її через все життя мав для інших...» [50, с. 144]. У листі він також зауважує, що любив її та Ніну. Крім цього, наголошує, аби Інна не говорила зайвих слів, що можемо трактувати, як стимул не писати листів у відповідь.

Смерть стає важливою темою в романі «Честь», оскільки вона є частиною життя кожної людини, а також через трагічний випадок у хірургічній діяльності героя. Смерть пацієнтки Ірми Юріївни ставить перед героєм вибір між життям та смертю. Цей вибір є не просто питанням моральності та етики, але й екзистенційною проблемою, яка вимагає від героя відповіді на запитання про своє місце в світі, про сенс свого існування.

Бачимо, що у романі «Честь» Могілянського Калін знаходиться в екзистенційній ситуації, коли його життєва цінність та професійна честь стають під загрозою через трагічну ситуацію на операційному столі. Ситуація смерті пацієнтки посилює трагічність ситуації, яка вже була складною через надмірну вимогливість Дмитра до себе та своєї професії.

У екзистенціалізмі пейзаж відіграє важливу роль як елемент вираження духовної складової людини. Екзистенціалісти підкреслюють, що людина не може бути розглянута окремо від свого оточення, і тому пейзаж стає важливим елементом дослідження людського існування.

М. Могілянський наголошує: «Спокій вечора розправляв свої крила над містом і над задніпрянською далечиною від вишгородських висот до Микільської слобідки. Чорний дим з димаря електричної станції довжелезним змієм повз на місто» [50, с. 146]. У цьому фрагменті автор описує пейзаж як символічне узагальнення духовних пошуків героїв художнього твору. Він звертає увагу на те, що пейзаж може виражати емоційні наслідки цих пошуків і нерідко виступає як емоційно значущий фінал твору. У цьому випадку також можемо зауважити дві основні риси – спокій та чорний колір, що може символізувати «темні» наміри.

Калін зазнав власного суду сумління й честі. Для нього був єдиний вибір – самогубство. Перед останнім своїм вчинком Калін у розмові з поетом Нильським розглядає самогубство як еквівалент гордого, сильного життя, йдучи за Ніцше: «Коли не можна гордо жити, треба гордо вмерти» [50, с. 147]. Так, як і йшлося у розмові із п'яним поетом, хірург вирішив утопитися, що згодом реалізовує.

В романі «Честь» Могілянського, головний герой Калін ставить до своєї смерті як до вирішального моменту буття. Його внутрішній конфлікт між вимогами сумління та зовнішніми нормами, його невдачі і втрати, створюють для нього екзистенційну кризу. Головний герой перебуває в стані розчарування в собі, своїх професійних здібностях, а також у своїх ідеалах і цінностях. Він бачить власні невдачі як поразку життєвої мети, честі, якими

він вважає надання допомоги та рятування людських життів. Ця внутрішня боротьба підсилюється негативними емоціями, такими як вина, сором, безсилля, розчарування, самотність, що приводять до постійної депресії і погіршення психічного здоров'я героя.

Наприкінці згадується стаття із преси, що послугувала за основу сюжету роману «Честь». Письменник намагається завершити роман двічі, після першого разу пише ще невеликі ремарки, ніби граючись із читачем. Зважаючи на своєрідність жанру та творчого авторського підходу, М. Могилянський не береться щось узагалі радити читачеві, адже стверджує, що він цього не повинен робити: «Але ж автор навіть не пошлеться на свою усім відому бадьору життєрадісність, бо він нічого взагалі не радить» [50, с. 147].

Отже, лікар Дмитро Калін присвятив себе медицині, намагаючись максимально скурпульозно виконувати свій обов'язок, при цьому він не цікавився практично більше нічим, не потребував друзів, уникав контакту із жінками. Утім він не розумів, для чого він досягає професійних висот та що має бути далі. Головним мірилом своєї вправності був він сам, тому помилка могла вкрай негативно позначитися на його ставленні до себе.

2.2. Модус честі у романі «Честь» М. Могилянського

У філософії честь розглядається як моральна якість, яка пов'язана з визнанням та дотриманням певних моральних норм та цінностей у соціальному середовищі. Феномен честі відображає не тільки індивідуальні якості особистості, а й її відношення до інших людей та до соціальної спільноти загалом. У філософії честь часто розглядається у контексті етики, де її розуміють як одну з ключових моральних якостей, яка забезпечує здатність людини до моральних дій та відповідальності за свої вчинки перед іншими. У філософському енциклопедичному словнику аналізоване поняття розглядається із двох сторін: «Честь – це, з одного боку, комплексне морально-етичне та соціальне поняття, пов'язане з оцінкою особистісних

якостей людини (вірність, справедливість, благородство) та сприймається як відносно стійке поняття, що виникло в результаті відповідних культурних і соціальних традицій. З другого боку – це почуття, яке властиве людині, невід’ємна частина її індивідуальності» [57, с. 435]. Тобто з одного боку до цього феномена варто підходити із історично-соціальної сторони, з іншого – честь стосується внутрішніх установок кожної людини.

У своїй науковій статті «Категорія честі: філософсько-етичний аспект» [34, с. 179] О. Косташук визначає п'ять критеріїв честі людини. По-перше, це моральність, що включає в себе спрямованість на пріоритетність інтересів інших людей над власними. По-друге, це розумність та свобода формування думок. По-третє, відповідальність, яку несе кожна людина за свій вибір. По-четверте, можливість мати власне «Я» та нести за нього відповідальність. Нарешті, п'ятий критерій - це самовдосконалення та вольове керування собою..

Тобто в цілому можемо говорити про честь як про позитивну етично-філософську категорію, що розкривається через такі складові, як гідність, відповідальність, честолюбство, порядність, правдивість. В цьому ми більше схилиємося до того, що честь – це категорія внутрішнього світу людини, де часто власна оцінка дій відіграє значно вищу роль, ніж суспільне схвалення чи не схвалення.

У романі «Чесць» вона стає головною темою, що впливає на дії головного героя Каліна. Він прагне відстояти честь своєї родини та свого народу. Чесць для Каліна – це не просто поняття, а цінність, на яку він готовий пожертвувати своїм життям. Автор показує, що честь стає мотивом для багатьох дій героїв роману. Вона впливає на їхні рішення, поведінку та дії.

Тому у випадку із головним героєм роману «Чесць» Каліним насамперед варто говорити про честь як про невід’ємну частину його індивідуальності. Уже в першому діалозі роману лікар наголошує: «Для мене за вкраїнську флоту завжди була особиста людська гідність» [50, с. 96]. Саме тому автор

зображає Дмитра Каліна дуже вимогливим до своєї лікарської практики, саме собі він ставить найбільш складні завдання.

Бачимо, що для головного героя становлення та підтримка честі передбачає здійснення відповідних моральних вчинків: він високого рівня фахівець, користується повагою серед колег: «Накручування починалось з моментів далекого готування до операції, чи не з першого огляду пацієнта, перших спостережень, комбінацій спостереженого, висновків, що приводили до діагнозу, – накручування складної пружини і шляхетного матеріалу – морально-розумового єства людського» [50, с. 117].

Автор переконливо показує, що лікар не просто був відданим своїй справі, а жив нею, тобто хірургічна практика була одночасно основою його життя, метою та втіхою. Саме тому скрупульозно описано стан героя, коли він проводив операції: «Далі настав екстаз розкручування, в перших моментах якого, що ними була ціла операція, зникав час» [50, с. 17]. Вказівку про те, що лікар втрачав відлік часу, можемо також розцінювати як своєрідну одержимість роботою. Щодо цієї проблеми у творі наголошено, зокрема, і наступне: «Не підрахувавши, не обміркувавши зробленого, Дмитро Андрійович міг сказати, що двогодинна операція тривала десять хвилин, так і навпаки, десятихвилинну міг вважати за двогодинну, бо в перші хвилини екстазу розкручування зникав для нього час, а з ним і весь світ околиць» [50, с. 17]. Бачимо, що в цих описах відсутня складова соціальної та суспільної вартості роботи лікаря, автор концентрує увагу на власних відчуттях лікаря, суто на тому, що відбувалося в його душі.

Повертаючись із Німеччини, лікар усюди бачив саме честь, дуже багато уваги концентрував на ній. Зокрема, із чітко вираженим обов'язком честі йому привидівся кондуктор: «Образ того кондуктора, — а у великій машині суспільної праці усі були йому подібні,— назавжди залишився для Дмитра Андрійовича виразом німецької дисципліни праці» [50, с. 119]. На якусь мить він був упевнений, що саме за покликом честі живуть усі довкола, сумлінно виконуючи свою роботу: «... всі ретельно виконують свій обов'язок, а

людська гідність, розвинене відчуття честі не дозволяють його виконувати абияк....» [50, с. 119]. Можемо стверджувати про всезагальність честі для героя – він був упевнений, що саме так повинна жити теперішня людина, незалежно від своєї посади та соціального статусу.

Можна припустити, що роздуми про честь для Дмитра Каліна слугували способом мріяти, аналізувати людей довкола та події. Коли він їхав додому з Німеччини, то честь сприймав він не як обов'язок, а як романтику вдосконалення: «Сучасна романтика — романтика праці, романтика невпинного вдосконалення в своєму фаху, романтика головного керівника людини честі» [50, с. 119]. В цілому цей погляд вписується у цілісну філософію лікаря щодо свого життя та відданості обраній роботі.

Зрештою читач доходить висновку, що медицина для героя була усім: «Медицина була для нього останньою межею, якої досяг людський розум. У ній знайшов людський геній по віках блукань у темряві на всіх шляхах знань безсумнівний здобуток. Спекулятивні можливості науки безмежні, але коріння її цупко тримається конкретної дійсності» [50, с. 104]. Автор докладає зусиль, аби у цьому не залишилося жодного сумніву, тобто медична сфера змальовується як єдине, що цікавило героя із молодості: «З молодих літ неподільно віддався медицині, став її схимником, чому не заважала любов до літератури, театру, малярства. То для спочинку, для розпруження душі, поширення виднокругу, медицина-хірургія — справа життя» [50, с. 104].

Однак лікар любив саме свою сферу роботи, а робота, наприклад, у якійсь лабораторії чи експериментальному центрі із розробки ліків йому б не принесла жодного задоволення: «...він ніколи не був би здатний, як схимник, запертись в лабораторії, не міг обмежити своїх спостережень спостереженнями під мікроскопом. Над усе цінував постійну лікарську боротьбу з різноманітним, гранчастим життям» [50, с. 104]. Однак уже на цьому етапі розкриття характеру головного героя можна запідозрити, що робота була для нього щоденним викликом.

Бачимо, що роль медицини у житті хірурга автор описує детально, наводячи низку прикладів. Зокрема, підтвердженням цього є й той факт, що Калін навіть на відпочинку не міг забути про роботу: «Навіть під час літнього спочинку десь на селі, здавалось, і на прогул виходив тільки для того, аби хоч несподівано наштовхнутись на недужого, що вимагав хірургічної допомоги» [50, с. 104].

Таким чином Калін розуміє честь як відповідальність за свої вчинки, думки та відчуття. Однак доволі вимогливим він був і до навколишніх людей, хоча і не вважав це вимогливістю. Здається, що така риса була закладена у лікаря на підсвідомому рівні: «...не можна від кожного вимагати – будь першим сортом, але треба, обов'язково треба вимагати досягти вищої гідності, тобі приступної; вважай за ганьбу, за негідне тебе подавати щось нижче за те, на що ти здатний» [50, с. 98]. Тобто досягнути вищої гідності, на думку Дмитра, було завданням для кожної людини та для нього насамперед.

По-особливому він сприймав вину або помилки, кількість яких завдяки своєму розважливому та продуманому характеру Калін міг мінімалізувати: «Безпощадний до вини, був так само вибачливий до біди, до помилки» [50, с. 112].

Аналогічний підхід зауважено і до викладацької діяльності. Професор був вимогливим до своїх студентів і на іспиті хотів побачити їх знання, незалежно від того, на скільки вони були уважними на лекціях: «Слухають чи не слухають студенти, а на іспиті я вимагатиму серйозних знань» [50, с. 100].

Калін змальовується як ідивідуаліст, який не потребував ні друзів, ні порад. Він сам був для себе усім, що інші, як правило, знаходили в оточенні. Автор слушно зауважує: «...не потребував ні радника, ні судді. Сам був собі найвищий суд: зовсім не цікавився тим, що про нього подекують і похвала всесвіту не заступила б йому внутрішнього самозадоволення, а, певний своєї правоти, не злякався б нічийого осуду й найвищої огиди» [50, с. 112]. Герой також був толерантним та м'яким у спілкуванні із будь-ким, вмів

підтримувати світські бесіди, хоча й не проявляв цікавості до інших сфер, крім медицини.

У романі концепт честі осмислюється як підвалина духовності особи, однак не як запорука свободи особистості, обов'язок лікаря у цьому випадку стоїть на першому місці. Тому усі інші сфери перебували на периферії, зокрема, що стосується стосунків із протилежною статтю. Саме тому, коли він за покликом душі поїхав до Інни Сергіївни, то не знав, як себе поводити та про що говорити: «Від простих, щирих слів чомусь зніжковів і не знаходив слів для бесіди, не знав, про що почати, й почував себе незграбою, дурнем. Сердився на себе, дратувався, годен був підвестись і, не прощаючись, вийти» [50, с. 101]. Тобто для Каліна в описаній ситуації на першому місці було те, як він себе відчуває, на скільки вдало може себе показати, оскільки він звик бути першим.

Що стосується особистої сфери, то, як у випадку із друзями, Калін також на початку твору змальовується як людина, що уникала будь-яких контактів із жінками: «Ні доброї волі, ні охоти, ні душевної потреби одчинити комусь двері до свого інтимного Дмитро Андрійович досі не відчував» [50, с. 112]. Бачимо, що душа героя для широкої громадськості залишалася невідомою. Він уникав як друзів, так і коханої. Автор намагається виправдати героя, пояснюючи це завантаженістю на роботі: «Напружена розумова праця, професорська діяльність, робота в клініці, медична практика — все це просто не залишало для нього місця» [50, с. 113]. Але у ході розвитку сюжету стає очевидним, що причина не у зайнятості, а в характері героя та його повній віддачі своєму обов'язку.

Після того, як у його житті з'явилася Інна, побачення із нею почали входити у звичку та ставали необхідністю: «І тепер, коли непомітно для самого Дмитра Андрійовича нечасті відвідини Інни Сергіївни робились для нього міцною звичкою і необхідністю» [50, с. 113].

Однак Каліну так і не вдалося зосередитися перед самою операцією. Незважаючи на це, лікар не робив помилок, адже руки впевнено робили те,

що завжди. Але «внутрішній голос судді фіксував: не те, не те, механічна точність не все, чого від тебе вимагає честь, бо ти здатний на більше, твій обов'язок більший» [50, с. 137]. Тож можемо стверджувати, що лікаря мучила совість, адже якісно робити свою роботу він не міг механічно, а тільки з душею.

Враховуючи те, що для лікаря суддею був він сам, то негаразди у житті дійсно могли змінити сприйняття власного «Я», що й трапилося згодом. У вказівці на те, що лікар був впевнений, що його обов'язок більший, ніж механічне виконання роботи, відчуються модерні думки про моральність та індивідуальність.

На мій погляд, саме надмірна вимогливість і одночасне нерозуміння, для чого Калін усе це робить, і стали фатальними для нього: «Тут стояв перед глухою стіною. Що примушує робити вибір? Не знав... Якому закону скоряється без вагань? Не знав... Тільки стіна» [50, с. 127].

Треба зазначити, що концепт честі є наскрізним для роману, тобто ширшим, ніж складова життя головного героя, і розглядати його варто цілісно. Так, епіграф «Народові без честі» взято із вірша «До рідного народу» П. Куліша. У дискусії щодо проблем «морської нації» і «української флоти» Калін звертає увагу, що саме П. Куліш поставив проблему честі як основу гідного національного існування.

Також честь пов'язана з концептом свободи. У романі «Честь» свобода розуміється як можливість людини вільно вибирати свої дії та життєвий шлях. Оскільки честь вимагає від людини дотримуватися певних моральних принципів, то це призводить до збільшення її свободи в тому розумінні, що вона стає вільною від негативних наслідків своїх неправильних дій.

Отже, концепт честі в романі «Честь» є складною та багатоаспектною темою, яка поєднує в собі особисті та загальнолюдські моральні принципи. Вона відображає взаємозв'язок між свободою та відповідальністю, особистими переконаннями та національною ідеєю, і допомагає зрозуміти, як важливо дотримуватися моральних принципів у житті кожної людини.

Важливу роль в осмисленні феномену честі в однойменному романі належить вставній новелі про батька Каліна, священника-правдошукача, яка концептуально пов'язана з мотто до роману: «Коли наша честь перевертом полетить, це зовсім не звеселить богів, по-перше, тому, що, як тепер добре відомо, жодних богів не існує в природі... Але ж неіснування богів не привід для висновку, що наша честь може собі летіти перевертом...» [50, с. 92].

Його турбували так звані «прокляті питання», облаштуваність світобудови «по Божій правді», згідно зі святою волею Божою. В основі його поведінки, в основі його честі – віра, Божа воля. Від людини, її честі й гідності, її культури, стверджує письменник, залежить духовний розвиток нації, її сучасне і майбутнє. Тобто людська гідність розкривається крізь призму радянських міфологем.

Також несподівано для себе Калін розповів Інні про свого батька та злидні, в яких той проживав. Це відбувалося на етапі зближення лікаря та пацієнтки. В цілому варто відзначити, що сім'я теперішнього професора жила вкрай бідно, діти одне за одним помирали: «Батько попував на глухому селі — 15 верст до пошти, 20 до лікаря,— мав незліченну кількість дітей, але всі не жили, вмирали на перших тижнях, а то й днях життя» [50, с. 114]. Після смерті матері, а вона померла коли Дмитру було 2 роки, його забрала тітка, тому й батька він з юних літ не пам'ятає: «...дячиха з сусіднього села, в якій вони й зростали аж до часу, коли обох одвезли «в губернію» та віддали до бурси вже бурсаками пізнали Леонід та Дмитро батька, бо на літо брав їх до себе, — тітка Параска вмерла» [50, с. 114]. Можемо стверджувати, що такий перебіг дитинства головного героя також певною мірою позначився на його характері.

Отець Андрій був дуже добрий та не шкодував останнього віддати, попри те, що сам жив у злиднях: «Основною рисою батька були надзвичайна добрість і неспокій натури» [50, с. 114]. Щодо доброти, то він завжди приходив на поміч тих, хто цього потребував: «Здохне в когось з парафіян коняка, приїде становий «грабувати» на подушне й опише останню телицю,

хтось погорить — і непроханий прийде з своєю поміччю отець Андрій. І не з кількома копійками, а так: що має, то й віддасть» [50, с. 114]. Читач може дійти висновку, що Дмитро, незважаючи на зовсім інший характер, пішов працювати лікарем, аби так само, як батько, допомагати людям.

Незважаючи на усі зусилля, для священника пошуки правди завершилися вкрай негативно — його ув'язнили та запроторили до божевільні: «Андрія арештували й засадили до божевільні Миколи-чудотворця. Іншої хвороби, крім жалоби виявити неправди, не знайшли в нього лікарі..» [50, с. 115]. Тобто автор підкреслює, що чоловік тільки одну проблему ставив понад усе і, незважаючи на скрутні часи та погані умови життя, був здоровим. Після того, як його вирішили відпустити на волю, священник відмовився.

Можемо стверджувати, що Дмитро самостійно обирав свій шлях, попри те, що його батько ненавидів лікарів: «Зненавидів лікарів, госпітальну адміністрацію. Інакше не називав їх, як «іроди, душогуби!» [50, с. 115]. Колишній священник погано відреагував на те, що син привітався із лікарем, що зайшов до них: «Сильно зденервувався, побачивши, як син подав лікареві, що зайшов до хати, де відбувалося побачення, руку» [50, с. 115]. Батько відмовився переїздити до сина і вирішив помирати в лікарні, аби усі знали, що із здоровою людиною зробили лікарі.

Розуміння честі у творі подається і від імені колег Дмитра Івановича. Їх позиція багато у чому відрізняється від головного героя. Для порівняння, в одному з діалогів із колегою Федором Івановичем той наголосив, що важливо не забувати про звичайних людей у гонитві за ідеалом честі: «Високо підіймаючи прапор честі, не опинитись би нам у становищі, коли під тим прапором залишиться невеличка купка «героїв» , а робітників, тих незліченних кадрів робітників, яких так потребує наш час будівництва, перш за все робітників, хоч би й не позбавлених хиб «занадто людського» , але здатних будувати, розгонимо своєю ригористичною, ідеалістичною вибагливістю...» [50, с. 102]. Тобто в цілому колега говорить про те, що, крім

честі, не варто забувати про людяність та інші позитивні риси, що притаманні пересічним людям.

Зважаючи на вимоги радянської цензури, часто у романі честь як найвища людська гідність зображується через призму радянських ідеологем. Наприклад: «Ваші слова, що соціалізм є математика і до того ж без вищого розвитку людської гідності, честі неможливий, стали мені провідною наукою» [50, с. 128]. Можна припустити, що такий погляд у текст внесений насамперед через пріоритети доби. Однак навіть незважаючи на це, твори Могилянського були заборонені до друку, а вперше аналізований роман виданий тільки у 90-их роках XX століття, тобто за 60 років після написання.

Аналізований модус у тексті також зазнає сполучуваності, утворюючи інше значення. Зокрема, автор використовує словосполучення «слово честі»: «Слово честі, револьвери таки не завжди, не перманентно стріляють і можуть відіграти в художній тканині якусь іншу роль» [50, с. 118]. Це словесна формула для запевнення в істинності, правдивості сказаного. Тобто можемо говорити про співвідношення честі та правди, істинності.

Висновки до розділу 2

Головний герой роману «Чість» М. Могилянського Дмитро Калін присвятив себе та своє життя медицині. Йому вдалося досягнути визнання та авторитету, йому були вдячні сотні пацієнтів за вдало проведені операції. Дмитро постійно прагнув самовдосконалення, ставив собі вкрай високу планку та відповідав своїм вимогам. Однак лікар не розумів, для чого він це робить. В його житті в якийсь момент не було ні друзів, ні сім'ї, більше того Калін навіть не відчував у цьому потреби. Тому складно говорити про справжність життя головного героя, адже він перебував у постійній гонитві за власними стандартами, був сам собі суддею та не допускав навіть думки про помилку. Ймовірно, тому стосунки із Інною не принесли бажаного

результату, а перші труднощі почали швидко дратувати та втомлювати професора. Смерть Ірми запустила незворотні процеси у свідомості лікаря, що, зрештою, привело його до самогубства.

Концепт честі у вказаному романі має наскрізний характер. Цим питанням цікавився батько Дмитра – священник Андрій, колеги із кафедри, однак найбільше уваги значенню честі в житті людини приділив саме головний герой. Незважаючи на розуміння честі в межах таких галузей, як філософія та етика, де вона розглядається як соціальне, історичне явище, для Каліна честь – це суто внутрішнє поняття, яке визначало суть усього його життя.

ВИСНОВКИ

Роман «Честь» був написаний у 1929 році, однак у ті часи уже ім'я М. Могилянського перебувало під забороною радянської влади, яка забороняла друк його творів, а також рекомендувала уникати узагалі згадок про діяча. Саме тому вперше цей роман опублікували тільки у 1990 році. Саме відтоді і розпочинається рецепція його літературної, критичної, наукової діяльності. Однією із перших розвідок про роман «Честь» в українському літературознавстві є стаття Н. Шумило «Життя людське – храм, а не морг», що була опублікована у тому ж випуску часопису «Вітчизна», що й вперше сам роман.

В незалежній Україні ім'я письменника та науковця поступово відроджується. Станом на сьогодні доробку М. Могилянського присвячено низку публікацій, кілька дисертацій та сторінки у підручниках, а також варто додати, що наукові кола організовують і спеціальні заходи, присвячені пам'яті Могилянського. Щодо дослідників його творчості, то варто, зокрема, згадати С.Кривенка, який підготував дисертаційне дослідження про його творчість та громадсько-політичну діяльність. Своєю чергою О. Зелік підсумувала здобутки автора як літературного критика, адже його доробок є «свіжим подихом» у літературознавстві першої чверті ХХ століття. Ю. Ковалів досліджував роман «Честь», Н. Гноєва розглядала, зокрема, художню структуру вказаного роману.

Інтелектуальний роман як жанр активно розвивався у 20-ті роки ХХ століття, для нього характерний філософський зміст, синтетичний характер тексту, тобто наявність інтертектуальності, натяків, ремінісценцій, переважання діалогів над розвитком сюжетних подій, екзистенціалізм. Уперше термін «інтелектуальний роман» запропонував Т. Манн у 1924 році, так само, як і виділив основні риси цього жанру. В Україні цей жанр активно розвивався у вказаний період, а серед представників чільне місце займають

М. Могилянський, В. Винниченко, Микола Хвильовий, В. Підмогильний, В. Домонтович, Є. Плужник, М. Івченко.

Роман «Честь» написаний на основі реальних подій, в основу сюжетної лінії лягло самогубство хірурга після невдалої операції в 1886 році, про що М. Могилянський дізнався з витягів із старих газет. Саме його внутрішнє життя важливе для розкриття концепції твору. Роман в цілому має складну синтетичну структуру, важливу роль відіграє авторська позиція, що чітко виражена у творі. Крім цього, автор порушує такі складні проблеми як автентичність буття, значення честі в житті людини тощо.

Головний герой Дмитро Калін присвятив своє життя медицині, незважаючи на те, що його батько був скалічений у психіатричній лікарні, куди потрапив через жагу до справедливості. Дмитро, крім віртуозної хірургічної практики, також активно реалізовував свої прагнення бути вченим-теоретиком, викладаючи в університеті. Він був вкрай вимогливим до своїх студентів, вважаючи, що на іспиті вони повинні будь-що продемонструвати високий рівень знань. Однак професор стверджував, що ніколи не вимагав від інших більше, ніж від самого себе. В цілому його життя складалося із того, аби щоденно реалізовуватися повною мірою, відповідати своїм найвищим вимогам та не допускати будь-яких помилок.

Що стосується особистого життя головного героя, то воно було відсутнім – Калін не мав ні друзів, ні сім'ї. Він навіть не мав такої потреби, не відчував себе самотнім, однак міг легко підтримати бесіду із будь-ким та ставив себе вище за інших. Тобто можемо стверджувати, що життя професора було зведено до того, аби відповідати своїм вимогам бути високопрофесійним лікарем, інші сфери його практично не цікавили. Стосунки із Інною тільки спочатку приносили бажане задоволення, були простими, однак необхідними для душі. Надмірна вимогливість спричинила самогубство лікаря, адже він відчував не так провину за смерть Ірми, як за те, що більше не відповідав своїм вимогам.

Модус честі для вказаного роману є наскрізним, починаючи із назви, вставної новели про батька отця Андрія, дискусій на кафедрі. Однак, якщо наукові та навчальні видання пропонують розуміти честь як соціально-психологічний феномен, то для Каліна суддею був він сам, тому і честь стає суто індивідуальною. Для нього честь полягала у тому, аби якнайкраще виконувати обов'язок, відповідати найвищим вимогам, не помилятися. Після смерті Ірми можемо стверджувати, що лікар більше не зміг ставитися до себе так, як раніше. Незважаючи на те, що розтин засвідчив непричетність Дмитра Андрійовича до летального випадку, хірург надавав цій події значно більшого значення. Після розмови із мрійливим поетом про самогубство він вирішує «злитися із всесвітом».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бернадська Н. Інтелектуальний роман у творчості Ольги Мак // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія: Філологічна. 2019. Вип. 16. С. 308-314.
2. Бернадська Н. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Київ, 2005. 36 с.
3. Бестюк І. Українська літературна «бетховіана» 1920-х років (роман «Честь» (1929) М. Могилянського) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2014. Вип. 47. С. 3-5.
4. Бичко І. Екзистенціалізм. Філософський енциклопедичний словник В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ : Абрис, 2002. 742 с.
5. Біла А. Пошук літературознавчої аспектації: проблеми ідентичності // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Філологія. Літературознавство. 2011. Т. 168, Вип. 156. С. 16-19.
6. Біленко Т. Герменевтика як творчість чи співтворчість // XIV Всеукраїнська науково-практична конференція «Людяність творчості як творчість людяності», 25 травня 2017 року, м. Київ. Київ: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. С. 26-29.
7. Білокінь С. Автор та герой як учасники інтелектуальної гри (на матеріалі української інтелектуальної романістики XX століття) // Султанівські читання. 2014. Вип. 3. С. 251-258.
8. Бледних Т. Екзистенційний дискурс поезії Василя Стуса // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8 : Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). 2017. Вип. 8. С. 40-45.

9. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. 368 с.
10. Васильєв Є. Екзистенціалізм // Теорія літератури / За наук. ред. О. Галича. Київ: Либідь, 2001. С. 423.
11. Войнов О. Зв'язок феномена честі з цілісністю і централізованістю мислення // Гілея: науковий вісник. 2013. № 73. С. 190-192.
12. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури., Київ: Либідь, 2001. 488 с.
13. Ганошенко Ю. Інтелектуальність в романі vs інтелектуальний роман: до проблеми дифініціювання жанру // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки. 2015. Вип. 5. С. 265-272.
14. Гапонова Л. «Інтелектуальний роман» Г. Гессе «Гра в бісер» // Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 46(1). С. 126-129.
15. Гноєва Н. Художня модель буття в романі «Честь» М. Могилянського // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. 2005. №707 (46). С. 124–128.
16. Гундорова Т. Проявлення слова: Дискурсія раннього українського модернізму // Постмодерна інтерпретація : Літопис. Київ, 1997. 300 с.
17. Гурбанська А. Екзистенційний дискурс ранньої прози Валерія Шевчука // Філологічний дискурс. 2017. Вип. 5. С. 25-35.
18. Дмитренко Н. Жанрові модифікації інтелектуального роману у творчості Вільяма Голдінга. Роман-притча «Володар мух» // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. 2016. № 7. С. 168-170.
19. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-ІІ). Париж; Нью-Йорк, 1966. Т. 5. 1966. С. 1620–1636.

20. Єрмашов Т. Круглий стіл, присвячений 140-й річниці від дня народження М. Могилянського // Слово і час. 2014. № 4. С. 125-126.
21. Журба С. «Я нічого не пропоную, я лише викладаю»: авторська інтенція у романі «Честь» М. Могилянського // Електронний каталог наукової бібліотеки ЧНУ. С. 95–99.
22. Заїковська О. Роман канадського письменника Дугласа Коупленда «Microseres» як зразок гіпертексту // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Серія: Літературознавство. 2009. Вип. 2(1). С. 127-133.
23. Зана Л. Жанр інтелектуального і філософського романів: типологічне зіставлення // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 11. С. 32-38.
24. Зелік О. Літературно-критичні виступи Михайла Могилянського на сторінках часопису «Книгар» // Молодий вчений. 2018. № 9.1. С. 43-46.
25. Зелік О. Історико-літературна концепція Михайла Могилянського // Філологічні науки. 2009. Вип. 3. С. 64-69.
26. Зелінська О. Тілесна ідентичність у контексті пізньомодерної моди // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія. 2014. Вип. 14(1). С. 288-298.
27. Ізосімова С. Екзистенціальна проблема самотності у творчості Т.Г. Шевченка // Наука. Релігія. Суспільство. 2014. № 4. С. 30-35.
28. Касян Л. «Дорога до самого себе». Автобіографія Романа Корогодського: жанрово-тематичні особливості // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Філологічні науки. 2013. Вип. 4.11. С. 80-84.
29. Ковалів Ю. Екзистенціалізм // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ: ВЦ Академія, 2007. Т. 1. С. 316.
30. Ковалів Ю. Михайло Могилянський. Микола Філянський. Галина Журба // Слово і час. 2018. № 12. С. 66-75.

31. Козачук Н. Роман «Воцcek» Ю. Іздрика: постмодерний чи інтелектуальний? // Питання літературознавства. 2008. Вип. 75. С. 97-102.
32. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. 558 с.
33. Колошук Н. «Недуга» Є. Плужника як інтелектуальний модерний роман // Слово і час. 2002. № 1. С. 60-67.
34. Костащук О. Категорія честі: філософсько-етичний аспект // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2016. № 1. С. 177-181.
35. Кривенко С. Михайло Могилянський популяризатор творчості Тараса Шевченка // Шевченкознавчі студії. 2017. Вип. 20. С. 54-62.
36. Кривенко С. Михайло Могилянський у колі неокласиків // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2017. Вип. 36. С. 110-117.
37. Криворучко С. До проблеми літературного екзистенціалізму // Література в контексті культури. 2012. Вип. 22(2). С. 203-209.
38. Куницька І. Жанрова своєрідність інтелектуального роману (на матеріалі роману Т. Манна «Зачарована гора») // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2015. Вип. 32. С. 144-156.
39. Куриленко І. Екзистенціальна модель українського інтелектуально роману 20-х років ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Харків, 2007. 19 с.
40. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 488–492.
41. Літературний твір як структурний елемент художньо-філософської концепції світу: монографія / за заг. ред. Даниліної О. В. // Мелітоп. держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Філол. ф-т. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2011. 175 с.

42. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 2/ Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
43. Літературознавчий словник–довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: Академія, 2006. 752 с.
44. Логвиненко М. Концепт «пошук ідентичності» в шміттівській прозі: досвід лінгвокогнітивного аналізу (на матеріалі роману «Ulysse from Bagdad») // Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс. 2014. Вип. 721. С. 32-35.
45. Ляшко С. Шевченківські роковини в житті та творчості Михайла Могилянського в контексті теорії колективної пам'яті // Українська біографістика. 2014. Вип. 11. С. 9-36.
46. Марко В. Аналіз художнього твору: монографія. Київ: Академвидав, 2013. 280 с.
47. Марко В. Основи аналізу літературного твору: навч.-метод. посібник. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. 32 с.
48. Мельник Д. Пошуки екзистенційної ідентичності у оповіданні Інгеборг Бахманн «Тридцятий рік» // Мова і культура. 2014. Вип. 17, т. 1. С. 477-485.
49. Михайловська Н. Трагічні оптимісти // Екзистенційне філософування в українській літ ХІХ першої половини ХХ ст. Львів: Світ, 1997. 212 с.
50. Могилянський М. Честь // Вітчизна. 1990. № 1. С. 92–147.
51. Павличко С. Лабіринти мислення // Інтелектуальний роман сучасної Великобританії. Київ: Наукова думка, 1993. 105 с.
52. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 1999. 447 с.
53. Стежко Ю. Національна автентичність особистості в нових реаліях суспільного буття // Історико-політичні студії. 2013. № 1. С. 141-146.

54. Суворова Л. Психологізм малої прози М. Могилянського // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2019. Вип. 43(1). С. 105-108.
55. Тарасенко К., Шадріна Т. Модифікації романного жанру в літературі постмодернізму // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. 2013. № 1. С. 16-25.
56. Ткаченко А. Мистецтво слова. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.
57. Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання / гол. ред. кол. В. І. Шинкарук; наук. ред. Л. В. Озодовська, Н. Г. Поліщук. Київ: Абрис, Інститут філософії імені Г. Сковороди НАУН, 2002. 744 с.
58. Чепурна О. Екзистенційний аналіз як методологічна проблема // Наукові записки. Серія Філологічні науки. Випуск 85. С. 419–428.
59. Шморгун О. Екзистенційний вимір українського модернізму: І. Франко, Леся Українка, В. Винниченко // Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 99. С. 222-227.
60. Шумило Н. «Життя людське - храм, а не морг». Про роман Михайла Могилянського // Вітчизна. 1990. № 1. С. 86–91.

17.05.2023

Анотація

Коровка А.С. «Екзистенціальний дискурс роману «Честь» М. Могилянського».

Об'єктом даної роботи є інтелектуальний роман «Честь» М. Могилянського. Предметом дослідження є екзистенціальний дискурс роману «Честь» М. Могилянського.

Відповідно до мети роботи, досліджено екзистенціальний дискурс інтелектуального роману «Честь» М. Могилянського, насамперед проблеми автентичності буття та модус честі.

Головний герой роману «Честь» Дмитро Калін присвятив своє життя медицині. Тому воно складалося із того, аби щоденно реалізовуватися повною мірою, відповідати своїм найвищим вимогам та не допускати будь-яких помилок, тобто було зведено до того, аби відповідати званню високопрофесійного лікаря, інші сфери його практично не цікавили.

Трагічне завершення життя головного героя насамперед і зумовлене особливістю вимагати від себе максимум. Тому після смерті своєї пацієнтки він відчув невідповідність своїх дій своїм переконанням.

Саме розмова з поетом наштотхнула Каліна на самогубство, адже, втративши честь професіонала, він втратив себе.

Модус честі для вказаного роману є наскрізним, однак, якщо наукові та навчальні видання пропонують розуміти честь як соціально-психологічний феномен, то для Каліна суддею був він сам, тому і честь стала суто індивідуальною.

Ключові слова: інтелектуальний роман, екзистенціальний дискурс, автентичність буття, модус честі.

Annotation

Anna Korovka «Existential discourse of the novel «Honor» by Mykhailo Mohylyanskyi».

The object of this work is the intellectual novel «Honor» by Mykhailo Mohylyanskyi. The subject of the study is the existential discourse of the novel «Honor» by Mykhailo Mohylyanskyi.

In accordance with the purpose of the work, the existential discourse of the intellectual novel «Honor» by Mykhailo Mohylyanskyi, primarily the problems of the authenticity of being and the mode of honor, was investigated.

The main character of the novel «Honor», Dmytro Kalin, devoted his life to medicine. Therefore, it consisted of being fully realized every day, meeting one's highest requirements and not making any mistakes, that is, it was reduced to meeting the title of a highly professional doctor, he was practically not interested in other areas.

The tragic end of the main character's life is primarily due to the peculiarity of demanding the maximum from himself. Therefore, after the death of his patient, he felt the inconsistency of his actions with his beliefs.

It was the conversation with the poet that prompted Kalin to commit suicide, because having lost the honor of a professional, he lost himself.

The mode of honor for the specified novel is through, however, if scientific and educational publications suggest to understand honor as a socio-psychological phenomenon, then for Kalin he was the judge, and therefore honor became purely individual.

Key words: intellectual novel, existential discourse, authenticity of being, mode of honor.